

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2014 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2014

1

Vilnius 2015

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2014

1

Vilnius 2015

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-7-55

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

PUBLIKACIJA

ZIGMANTAS KIAUPA

RANKRAŠTINĖS ĮVAIRENYBĖS IŠ PRAEITIES. 6.

6. 1781 m. Dominyko Paškovskio pasiūlymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdo komisijai dėl prekybos vandens kelių tvarkymo.

Vienas svarbiausių 1764 m. įsteigtos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdo komisijos darbų buvo sausumos ir vandens kelių tvarkymas ir priežiūra. Komisija tam darbui turėjo pareigūnus, vadinamuosius instigatorius, kurie privalėjo stebėti padėtį keliuose, aiškintis negeroves, teikti pasiūlymus, kaip palaikyti tvarką keliuose ir juos gerinti. Bene 1781 m. instigatoriumi paskirtas Dominykas Paškovskis kreipėsi į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdo komisiją, pateikdamas pastabų dėl vandens kelių ir jų gerinimo.

D. Paškovskis šiame pranešime neapėpė visų vandens kelių priežiūros reikalų, aptarė tik tris dalykus. Bet jo iškelti klausimai buvo svarbūs XVIII a. pabaigos Lietuvos ūkio būklei, o pasiūlymai naudingi. Didelė laivybos vidutinio ir nedidelio vandeningumo upėmis kliūtis buvo tai, kad ant jų buvo statomi malūnai, įrengiami perkolai, o tai trukdė laivams plaukti tomis upėmis ar plukdyti jomis sielius. Ši padėtis buvo gerai žinoma, net Abiejų Tautų Respublikos (toliau – Respublika) seimuose būdavo priimamos konstitucijos, kuriose reikalauta netrukdyti laivybai viena ar kita upe. D. Paškovskis pateikė pasiūlymus sutvarkyti laivybą Svisločės ir Berezinos upėmis ir taip palengvinti susisiekimą su Dniepru bei pagyvinti prekių judėjimą.

Kitas dalykas, į kurį D. Paškovskis stengėsi atkreipti Išdo komisijos dėmesį, buvo Šventosios uosto (jis vadinamas Palangos uostu) būklė bei galimybės. Pagaliau, jam rūpėjo Nemuno–Priegliaus vandens kelio iš Lietuvos į Karaliaučų būklė. Jis ragino Išdo

komisiją paskirti už Svisločės upės bei Nemuno–Priegliaus vandens kelio sutvarkymą atsakingus asmenis, o pats siūlėsi ištirti Šventosios (Palangos) uostą.

1781 m. lapkričio mėn. Lietuvos iždo komisijai įteiktos D. Paškovskio pastabos

Originalas su D. Paškovskio parašu. Pastabos įraštos 1765–1784 m. Lietuvos iždo komisijos gautų dokumentų knygoje, saugomoje Lietuvos valstybės istorijos archyve. Knyga yra su dviem signatūromis, SA 3697 arba f. 11, ap. 1, b. 996, skelbiamas dokumentas yra 465–466 l.

Tai dvigubas lapas. Data nustatyta pagal dorsalinį užrašą l. 466v: *Notta do Nayiasnieyszey Komissyi Rzeczy P[ospoli]tney Skarbu W.X.Lit. na kadencyi 8browey r. 1781 m[ie]s[ia]ca listopada podana.*

Skelbiant į tekstą nesikišta, rašybą stengtasi išlaikyti tokią, kokia yra šaltinyje, tačiau padaryta keletas pakeitimų: 1) pagal dabartinę rašybą sutvarkytas didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymas; 2) laužtiniuose skliaustuose išskleidžiamos santraukos, išskyrus dažnai pasitaikantį valstybės pavadinimą *W.X.Lit.*, t. y. *Wielkie Xięstwo Litewskie*.

*Notta do Nayiasnieyszey Komissyi Rzeczy Pospolitey Skarbu W.X.Litt.*¹

Z konferowanego łaskawie od Nayiasnieyszey Komissyi na moią osobę instrumentu na instygatoryą spraw skarbu Rze[czy]p[ospoli]tney gdy czuię pobudki zręcznych mieysć do handlu sposobnych Rze[czy]p[ospoli]tney skarbu W.X.Litt. okazac y dowieść niemałe zyski y profita y gdy kray ruski² z portu krolewieckiego³ wielce ma przykry dla siebie transport soli na konsumpcyą prawie kraiovi temu niedostarczaiący, tedy nayprzod dwie rzeki nadmieniam: Swisłocz⁴ y Berezynę⁵, a te iuz z portu y z zyskow dla skarbu są wyzute przez possessorow mieysć brzegowych tamuiących groblami y młynami nad zakaz praw y solennych konstytucyow.

Swisłocz rzeka przed czasem niedawno przeszłym miała portt z Kijowa⁶, z Ukrainy⁷, z licznych baydakow od Łojowa⁸ y Ukrainy, tudzież z samych obywatelow mins-

¹ Lietuvos iždo komisija.

² Lietuvos valstybės rusėniškos žemės, dabar Baltarusijos valstybės dalis.

³ Čia turima galvoje Karaliaučiaus (miestas Prūsijos karalystėje, dab. Kaliningradas Rusijos federacijoje) uostas ir vandens kelias, siejantis Lietuvą ir Karaliaučių.

⁴ Svisločė, Berezinos dešinysis intakas.

⁵ Berezina, dešinysis Dniepro intakas.

⁶ Kijevas, miestas prie Dniepro upės, dab. Ukrainoje.

⁷ Pietinės Respublikos žemės, įėjusios į Lenkijos karalystės sudėtį, dab. Ukrainos valstybės dalis.

⁸ Lojovas, Lietuvos valstybės miestas prie Dniepro upės, dab. Baltarusijoje.

kiego y nowogr[odzkiego] wojewodztw⁹ toż rzeką, która idzie przez miejsca miastami y miasteczkami ufundowane, przez pierwsze Minsk¹⁰, drugie Puchowicze¹¹, gdzie przystan y niemalo spichrzow znajdowało się dziedzictwa przed tym ww. Przeradowskich, teraz jw. Tyzenhauza podskar[biego] nad[wornego] W.X.Litt.¹² Trzecie miasteczko Swisłocz¹³ zwane dziedzictwa teraz w. Niezabitoskiego podkom[orzego] w[oiewo]dzt[wa] nowogr[odzkiego]¹⁴. To miasteczko Swisłocz dwie rzeki opasują, jedna od teyze nomenklatury Swisłocz, a druga Berezyna nazwane, y tam się obie te rzeki łączą, gdzie od tego miejsca w górze ich zbiegania się na rzece Swisłoczy nieco wyżej na kilka staj w[ielmożny] podkomorzy nowogr[odzki] młyn erygował y całkowicie tę rzeką Swisłocz zatamował tak, iż ledwo co na wiosnie za rozlewem wody maszty z różnych dobr mogą przez groblę młynową wycisnąć się, a w zapoznieniu najkrótszym (iedynie dla nieprzeyscia przez groblę) iuż w gorze pod młynem nowym na rzece portowej niewolnie erygowanym zostawać muszą.

Teraz zaś gdy brakuie w kraju soli z Kijowa rzeką Dnieprem¹⁵ w górę port został soli krymskiej otworzony y baydaki z Dniepra tak rzeką Berezyną iako y Swisłoczą ciśnąć się usilują.

A zatym po zedomolowaniu młynu na rzece portowej Swisłoczy niewolnie erygowanego pewny zysk y profit dla Rze[czy]p[ospoli]tej W.X.Litt. okaze się.

Po wtore. Kraie w Europie kwitnącemi nam się zdają, a to dla w nich handlu y po[r]tow, w naszym zas kraiu w miejscu nad morzem¹⁶ położonego miasta Połagi¹⁷ snadny iak był dawniey, lecz przez szwedow w czasie rewolucyi¹⁸ zruynowany, tak y dotąd zaniedbany portt małym kosztem mogby byc erygowany, a gdy iest Nayiasnieyszy Komm[issyi] przez uroczyste konstytucye na to wydatki łożyć ze skarbu dozwolono, więcey ni nadczym nie trzeba się zastanowic, iak mnie samego z lustratorem komor lądowych przesłać na wzmienione miejsca dla przeyrzenia iesli by byc mogły iakie uzytki y profita Rzeczy P[ospoli]tej W.X.Litt. Po którym zlustrowaniu wraz by nastąpił z dwóch rzek Swisłoczy y Berezyny profit kantnieyszy. A co do portu w miescie Połądze (cały Zmuydzi¹⁹ y poblizszym powiatom żadanego) po uczynioney pewney relacyi z położonych mapp,

⁹ Lietuvos valstybės Minsko ir Naugarduko vaivadijos.

¹⁰ Minskas, Lietuvos valstybės miestas prie Svisločės upės, vaivadijos centras, dab. Baltarusijoje.

¹¹ Puchavičiai, Lietuvos valstybės miestelis prie Svisločės upės, dab. kaimas Baltarusijoje.

¹² Antanas Tyzenhauzas (1733–1785), 1765–1780 m. Lietuvos dvaro iždininkas.

¹³ Svisločė, Lietuvos valstybės miestelis Berezinos ir Svisločės upių santakoje, dab. kaimas Baltarusijoje.

¹⁴ Nezabitauskas, Naugarduko pavieta pakamaris.

¹⁵ Dniepras, upė.

¹⁶ Baltijos jūra.

¹⁷ Palanga, Lietuvos valstybės miestelis ant Baltijos jūros kranto, dab. miestas Lietuvoje.

¹⁸ 1700–1721 m. Šiaurės karas.

¹⁹ Lietuvos valstybės Žemaitijos seniūnija.

powien iestem iż Nayiasnieysza Kommissya przychilaiąc się do takiego sposobnego mieysca, zaraportowawszy Przeswietney Radzie Nieustaiącey²⁰ nie zaniedbała by y na seymie następującym maiąc o tę portt połağowski czulość y pamięć prawowac z somsiadującami potencyami. ²⁰K: 1589 F. 530²¹

Po trzecie. Handluiący obywatele W.X.Litt. rzeką Niemnem²² y Wilią²³ zazalaia się iż według zamiaru praw, osobliwie konstyt[ucyi] 1613 roku, v[olumen] 3/198²⁴ za otwarciem portu do Krolewca dla bezpieczniejszey przeprawy statkow, kosztem na tenczas Xiążęcia Pruskiego²⁵ uczynioną fossę nizey Tilży²⁶ do Krolewca samego y tamze warując impet begu wody do morza²⁷ usypaną groble, która grobla gdy teraz przez prywatną osobę iest rozkopaną, a przeto impet wody z Niemna do morza powiększaiący się zasypuie piaskiem ono fossę, tak ze statki bez ładunku po piasku przeciągaią się, a towary z wielkim expensem ładem mil trzy przeprowadzać muszą. Gdy więc Krol Pruski znaczne ze statkow kraju naszego ma dochody, przeto Nayiasnieysza Kommissya przychilając się ku obywatelom Rze[czy]p[ospoli]tey na seymie czynic o to starunku nie zaniedba, azeby rozkopaną groblę według dawniejszego zamiaru praw znowu oną zupełnie y należycie obwarowaną.

W takowych wyzey wyrazonych punktach podaiący notte do Nayiasnieyszey Kommissy Rzeczyp[ospoli]tey Skar[bu] W.X.Litt. podpisuię

Parašas Dominik Paszkowski

Žemiau tame pačiamė lape kita plunksna ir rašalu, bet panašia (galimas dalykas, kad ta pačia kaip aukščiau) rašysena įrašyta:

Do Swisłoczy upraszam wyznaczenie lustratora z komory minskiey.

Do Połongi na wizio proszę dla mnie instrument wydać. Do rzeki Gili²⁸ wyznaczenia komissarzow *vigore* konstytucyi *a[nno]* 1613, v[olumen] 3, folio 198, *titu[lo]* portu²⁹.

²⁰ Nuolatinė Taryba, Respublikos vykdamosios valdžios organas.

²¹ Kita rašysena ir rašalu. Čia tikriausiai turima galvoje 1589 m. Respublikos seimo konstitucija *Šventoji upė*), žr. *Volumina Legum. Przedruk zbioru praw staraniem xx. pijarow w warszawie od roku 1732 do roku 1782 wydanego* (toliau – *VL*), t. 2, Petersburg, 1860, s. 289. Tik neaiški nuoroda į l. 530, nes pijorų leidinyje ši konstitucija yra l. 1286. Be to, šioje konstitucijoje kalbama apie Neris intako Šventosios valymą. Pastabos autorius, bet ne D. Paškovskis, tikriausiai manė, kad tai į Baltijos jūrą įtekanti Šventoji.

²² Nemunas, upė.

²³ Neris, Nemuno dešinysis intakas.

²⁴ 1613 m. Respublikos seimo konstitucija *Porty, clo krolewieckie (Karaliaučiaus vandens keliai, muitai)*, *VL*, t. 3, s. 97 (pijorų leidinio l. 198).

²⁵ Albrechtas Friedrichas, 1568–1618 m. Prūsijos kunigaikštis.

²⁶ Tilžė, miestas Prūsijoje prie Nemuno, dab. Sovietskas Rusijos Federacijoje.

²⁷ Turima galvoje Kuršių marios.

²⁸ Gilija, Nemuno žiočių atšaka.

²⁹ Žr. išn. 24.

1o. Przyłączam do tego excerpt konstytucyi Żegliskiego i Ładowskiego. Tamy, groble nowe i jazy drelowe, które *impediunt navigationem* na rzekach portowych Niemnie, Gili i Rusnie³⁰ nie powinni być zabiiane i owszem zniesione. [*Anno*] 1607, v[*olumen*]2, folio 1931, t[*itulo*] tam³¹.

2do. Przez rzekę Gilią port do Krulewca z Litwy uczynic Xiążęciu Pruskiemu kosztem jego pozwoloną i komissarza dla przyrzeczenia mieysca z komissarzami tegoż Xiążęcia i uznania gdzie by *commodius* ten port przeprowiony być miał i dla postanowienia cła od wicin i innych statkow do lat pewnych *secundum sumptus et impensu quantitatem*. A[*nno*] 1611, v[*olumen*] 3, folio 42, titulo Komisia³².

3tio. Upatrzona przeprawa i z miastami krolewickimi postanowienie iz za nakłady unkoszt na przekopanie fosy cło do lat dwóch postanowione przez tegoż komissarza, która *transactio* o tym jego *aprobatur* i ieszcze *commilitur* mu, aby tego przeprowienia portu u przekopu doieżdżając tam doglądał. A[*nno*] 1613, v[*olumen*] 3, folio 198, t[*itulo*] portu³³.

4to. Port ktorym z Litwy towary prowadzą Xiąże Pruski³⁴ naprawic względem cła, które odbiera, powinien. A że się szkody za nieopatrzeniem portu stały, komissarze na to naznaczeni. A[*nno*] 1633, volumen 3tio, folio 811, titulo Port krolewiecki³⁵.

³⁰ Rusnė, Nemuno žiočių atšaka.

³¹ 1607 m. Respublikos seimo konstitucija *O tamach, groblach y jaziech (Apie kliūtis, užtvankas ir perkolai)*, VL, t. 2, s. 450 (piorų leidimo l. 1633).

³² 1611 m. Respublikos seimo konstitucija *Kommissya na przeprowienie portu do Krolewca* (Komisija vandens kelio į Karaliaučių sutvarkymui), VL, t. 3, s. 24 (piorų leidinio l. 42).

³³ Žr. išn. 24.

³⁴ Georgas Wilhelmus, 1619–1640 m. Prūsijos kunigaikštis.

³⁵ 1633 m. Respublikos seimo konstitucija *Port krolewiecki W.X.L. i obstacula iego* (LDK vandens kelias į Karaliaučių ir jo kliūtys), VL, t. 3, s. 384 (piorų leidimo l. 811).